

الگوی به قامت نظام آموزشی

دکتر میترا دانشور

در مقالات دو شماره گذشته به رویکرد فطرت‌گرایی توحیدی از برنامه درسی ملی و تأثیر آن بر طراحی آموزش پرداختیم و اینک نوبت به اهداف برنامه درسی ملی رسیده است. وقتی از هدف‌گذاری و هدف‌نویسی سخن به میان می‌آید عده‌ای از اهداف رفتاری نام می‌برند، عده‌ای دیگر از اهداف آموزشی، برخی از نوشتن اهداف در سه حیطه دانش، مهارت و نگرش، و عده‌ای نوشتن اهداف به صورت شایستگی نام می‌برند. اما برای هدف‌نویسی در هر سطحی، الگویی مورد نیاز است. در صفحه ۱۵ برنامه درسی ملی، الگوی هدف‌گذاری برنامه‌های درسی و تربیتی به شرح زیر بیان شده است. (برنامه درسی ملی، ۱۳۹۱: ۱۵)

عمل در ارتباط با خود، خدا، خلق و خلقت
اخلاق در ارتباط با خود، خدا، خلق و خلقت
طبعاً وقتی اهداف در این جدول بیست خانهای نوشته شود، مشخص خواهد شد نظام آموزشی به دنبال چیست. برنامه درسی ملی خود به این سؤال پاسخ داده است.

عرصه‌ها عناصر	رابطه با خویشتن (با محوریت رابطه با خدا)	رابطه با خدا (سایر انسان‌ها) (با محوریت رابطه با خدا)	رابطه با خلقت (طبیعت و...) (با محوریت رابطه با خدا)
تعقل			
ایمان			
علم			
عمل			
اخلاق			

هدف کلی برنامه‌های درسی و تربیتی: تربیت یکپارچه عقلی، ایمانی، علمی، عملی و اخلاقی دانش‌آموزان به گونه‌ای که بتوانند موقعیت خود را نسبت به خود، خدا، دیگر انسان‌ها و نظام خلقت به درستی درک و توانایی اصلاح مستمر موقعیت فردی و اجتماعی خویش را کسب نمایند. (برنامه درسی ملی، ۱۳۹۱: ۱۶)

به نظر شما دست‌اندرکاران نظام آموزشی شامل برنامه‌ریزان، مؤلفان، مدیران، معلمان و اولیا تا چه اندازه در راستای این هدف عمل می‌کنند؟

بیاید یک ارزیابی انجام دهید. در صفحات ۱۶، ۱۷ و ۱۸ برنامه درسی ملی بیان شده که انتظار می‌رود دانش‌آموزان طی دوره تحصیلات مدرسه‌ای، در مجموعه عناصر پنجگانه الگوی هدف‌گذاری، به مرتبه‌ای از شایستگی‌های پایه دست یابند. این شایستگی‌ها بیان تفصیلیافته‌ای از هدف کلی برنامه‌های درسی و تربیتی است. شما قضاوت کنید تا چه اندازه نظام آموزشی در جهت دستیابی دانش‌آموزان به شایستگی‌های ذکر شده عمل می‌کند.

سرآغاز سیر تربیتی دانش‌آموز باشند و سایر عناصر را تقویت و تعمیق نمایند. به‌عنوان مثال در آموزش‌های فنی حرفه‌ای، آموزش می‌تواند با عمل آغاز شود و سایر عناصر پیرامون آن سازماندهی شود. در شرایطی دیگر آموزش می‌تواند با علم یا اخلاق آغاز شود. اما آنچه اهمیت دارد این است که همه آموزش‌ها مبتنی بر تفکر و تعقل باشد و به ایمان و باور منجر شود. به‌عنوان چهار ستون دیگر در ردیف اول جدول توجه کنید، آن‌ها انواع ارتباطات انسان هستند. پنج عنصر در چهار عرصه ارتباط دانش‌آموز با خود، خدا، خلق و خلقت به صورت بهم پیوسته و با محوریت ارتباط با خدا تبیین و تدوین می‌شوند. یعنی پنج عنصر ضربدر چهار نوع ارتباط که می‌شود:

تفکر و تعقل در ارتباط با خود، خدا، خلق و خلقت
ایمان و باور در ارتباط با خود، خدا، خلق و خلقت
علم در ارتباط با خود، خدا، خلق و خلقت

در جدول بالا به ستون اول توجه کنید؛ در الگوی هدف‌گذاری پنج عنصر: تعقل، ایمان، علم، عمل و اخلاق نام برده شده است. در واقع در این الگو به جای هدف‌نویسی در سه حیطه دانش، مهارت و نگرش، پنج حیطه تحت‌عنوان «عنصر» مورد توجه قرار گرفته است. استفاده از خط‌چین بین عناصر به این معناست که این تمایز قراردادی است و در عمل تربیت نمی‌توان آن‌ها را از هم جدا کرد. خط‌چین پررنگ‌تر نشان‌دهنده این است که دو عنصر تفکر و تعقل، و ایمان در هدف‌گذاری دارای ارزش والاتری هستند و بین این دو نیز تفکر و تعقل از اولویت برخوردار است. در میان عناصر پنجگانه، عنصر تفکر و تعقل جنبه محوری دارد و سایر عناصر پیرامون آن تعریف و تبیین می‌شوند که هر کدام از آن‌ها نیز دارای مراتب معینی است. با تفکر و تعقل است که ایمان و باور، علم، عمل و اخلاق را می‌توان کسب کرد. عناصر پنجگانه در شبکه‌ای مفهومی، مرتبط و به هم تنیده تبیین می‌شوند و در فرآیند عملی تربیت هر کدام از این عناصر، متناسب با نیازها و شرایط دانش‌آموز می‌توانند

◀ به نظام آموزشی چه امتیازی دادید؟
 ▶ در نظام آموزشی به کدام عنصر بیشتر و به کدام کمتر توجه می‌شود؟
 ▶ به نظر شما مشکل در چیست؟
 در هدف‌گذاری؟
 روش‌ها و ابزارها؟
 نگرش‌ها و دیدگاه‌ها؟
 یا ...؟
 ▶ راه برون‌رفت از این وضعیت چیست؟
 ▶ نقش شما در تحقق بخشیدن به این شایستگی‌ها چیست؟

* پی‌نوشت

۱. بر طبق اصول دوازدهم، سیزدهم و چهاردهم قانون اساسی، پیروان ادیان و مذاهب رسمی، اجازه آموزش ویژه مذهبی را دارند، اما این آموزش‌ها باید تحت نظارت دولت باشد تا با مقتضیات زندگی مسالمت‌آمیز و توأم با تفاهم بین پیروان ادیان و مذاهب، منافاتی نداشته باشد. مبانی نظری تحول بنیادین در نظام تربیت رسمی و عمومی جمهوری اسلامی ایران آذر ماه ۱۳۹۰ ص ۲۴۳.

۲. با توجه به اهمیت مسئله اقلیت‌ها و قومیت‌ها در اتحاد و انسجام ملی و اسلامی، رعایت حقوق اقلیت‌ها اشاره شده در قانون اساسی (اصل دوازدهم، اصل چهاردهم، اصل نهم و اصل دوم بند ششم) آموزش وجوه مشترک ادیان و مذاهب، سیاست مناسبی است. همان منبع

* منبع

برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران، تهران: سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، اسفند ۱۳۹۱.

عنصر	شایستگی‌ها	درجه‌بندی			
		خوب (۴)	قابل قبول (۳)	نسبتاً کم (۲)	بسیار کم (۱)
تعقل	درک وجود خود، نیازها، توانمندی‌ها، ظرفیت‌ها و ابعاد هویت متعالی خویش				
	بصیرت نسبت به آثار و پیامدهای سبک زندگی خود				
	تدبیر در صفات، افعال و آیات خداوند متعال به‌عنوان خالق هستی				
	تدبیر در نظام خلقت و شگفتی‌های آن				
فراوانی					
امتیاز					
ایمان	ایمان آگاهانه به توحید، نبوت، معاد، امامت، عدل، عالم غیب و حیات جاودانه				
	باور به ربوبیت و حضور حکیمانه همراه با لطف و رحمت خالق یکتا در عرصه هستی				
	ایمان به انبیا الهی، قرآن، پیامبر خاتم(ص)، ائمه معصومین(ع) ^۱ و ولایت مطلقه فقیه و نقش بی‌بدیل آن‌ها در هدایت و رستگاری بشر				
	باور به نقش دین مبیین اسلام ^۲ و نظامات آن به‌عنوان تنها مکتب جامع و کارآمد برای تحقق حیات طیبه				
ایمان‌ها از رشدی، هدفمندی و قانون‌مندی خلقت و باور به زیبایی‌های جهان آفرینش به‌عنوان مظاهر فعل و جمال خداوند					
ایمان به هویت الهی انسان، کرامت او و توانمندی‌های جمعی و فردی انسان					
فراوانی					
امتیاز					
علم	شناخت خود، ظرفیت‌ها و هویت خویش				
	شناخت حق تعالی، صفات، افعال و آیات الهی، معارف دینی و منابع آن				
	علم نسبت به پدیده‌ها، روابط، رویدادها و قوانین جهان آفرینش و چگونگی برقراری ارتباط انسان با آن‌ها و بهره‌برداری بهینه از آنان				
	علم نسبت به روابط، نقش‌ها، حقوق و وظایف خود و افراد و اهمیت آن‌ها در زندگی اجتماعی				
علم نسبت به گذشته و حال جوامع بشری به‌ویژه فرهنگ و تمدن اسلام و ایران					
آشنایی با ویژگی‌های نظام مردم‌سالار دینی و جایگاه و رسالت جهانی ایران اسلامی					
آشنایی با روش‌های رمزگشایی پدیده‌ها و رمزگردانی آن‌ها و ابزار آن به زبان زیباشناسی و هنر					
فراوانی					
امتیاز					
عمل	عمل به آموزه‌های دینی و انجام آگاهانه و مؤمنانه واجبات و ترک محرمات				
	به‌کارگیری ظرفیت‌های وجودی خود برای دستیابی به هویت متعادل و یکپارچه در مسیر رشد و تعالی خود و جامعه				
	به‌کارگیری آداب و مهارت‌ها و سبک زندگی اسلامی ایرانی				
	به‌کارگیری فناوری اطلاعات و ارتباطات در کار و زندگی				
بهره‌گیری از مهارت‌های پایه برای شکل‌دهی هویت حرفه‌ای آینده خود به‌صورت مولد و کارآفرین					
بهره‌گیری آگاهانه از یافته‌های علمی، هنری، فنی، حرفه‌ای و بهداشتی و زیستی و تلاش مؤثر برای تولید و توسعه آن‌ها					
حفظ و تعالی محیط زیست، میراث فرهنگی و سرمایه‌های طبیعی					
به‌کارگیری مهارت‌های زبان و ادبیات فارسی و زبان عربی به‌عنوان زبان دین					
به‌کارگیری مهارت‌های یک زبان خارجی در چارچوب بخش انتخابی (نیمه‌تجویزی) برنامه درسی، با رعایت اصل تثبیت و تقویت هویت اسلامی ایرانی					
فراوانی					
امتیاز					
اخلاق	رعایت تقوای الهی در تمام شئون زندگی فردی و اجتماعی				
	متعهد به ارزش‌های اخلاقی از جمله: صدق، صبر، احسان و رأفت، حسن خلق، حیا، شجاعت، خویشتن‌داری، قدرشناسی، رضا، عدالت، قناعت، نوع دوستی و تکریم والدین و معلم در شئون و مناسبات فردی و اجتماعی				
	ارزش قائل شدن برای کار و معاش حلال و داشتن روحیه تلاش مستمر				
	ارزشمند دانستن عالم، علم، آموزی و یادگیری مادام‌العمر				
تقدم بخشیدن منافع ملی بر گروهی و منافع جمعی بر فردی					
ارزش قائل شدن برای مخلوقات هستی و محیط زیست					
الترام به اصول و ارزش‌های اخلاقی در استفاده از علوم و فناوری‌های نوین					
فراوانی					
امتیاز					